

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Роговенко О.В.,

*аспірант кафедри приватного та соціального права
Сумського національного аграрного університету*

УДК 331.556(477)

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.4.9>ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ:
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Світ стає дедалі більш взаємопов'язаним, прискорюється рух інформації, капіталу, товарів, послуг та людей через міжнародні кордони. Мобільність робочої сили перетинає економічну, соціальну й демографічну сфери, створює потребу в гармонізації концепцій, що лежать в основі її вимірювання. Економічні труднощі та геополітичні кризи, що призводять до відсутності гідних умов праці, призводять до зростання й різноманітності міграційних рухів. У багатьох країнах світу, зокрема країнах із розвинутою економікою, старіння населення та скорочення робочої сили також сприяють зростанню мобільності працівників.

У вересні 2015 року в межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку відбувся Саміт Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку. Його підсумком стало ухвалення документа «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», який визнає міграцію важливим аспектом світового розвитку, закликає уряди сприяти впорядкованості, безпеці, регулярності та відповідальності міграції і мобільності людей, у тому числі шляхом упровадження запланованої та добре керованої міграційної політики, а також захищати трудові права та сприяти безпеці й надійності робочого середовища для всіх працівників, зокрема трудових мігрантів [1]. Цілі сталого розвитку, або Глобальні цілі, – це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету та забезпечити мир і процвітання для всіх людей у світі.

Постановка завдання дослідження. З огляду на зазначене метою статті є дослідження соціально-правового аспекту трудової міграції в Україні в розрізі Цілей сталого

розвитку (далі – ЦСР). Включення міграції до Порядку денного для сталого розвитку на період до 2030 року дає можливість оцінити вплив міграції на зазначений фокус питань та краще зрозуміти, як розвиток може вплинути на міграцію і мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В останні роки проблемам відображення соціально-правового аспекту міграційних проблем у Цілях сталого розвитку присвячували свої наукові доробки такі автори, як Ю.В. Онищук, І.В. Зубар [6], І.М. Грінько [5], А.М. Фесенко, В.О. Чорна [10], М.М. Біль [4] та інші. Водночас проблема відповідності міграційної політики України сучасним вимогам та її сталого розвитку дедалі більше набуває актуальності, особливо у зв'язку зі спалахом COVID-19, який вимагає нового підходу до вивчення соціально-правових аспектів міграційного руху.

Виклад основного матеріалу. З огляду на глобальний характер міграційних потоків Відділ народонаселення Департаменту Організації Об'єднаних Націй, Служба з економічних та соціальних питань Організації Об'єднаних Націй (DESA) та Міжнародна організація з міграції у 2019 році спільно розробили документ «Розробка, валідація та випробування методології індикатору ЦСР 10.7.2 на міграційну політику», у якому зі 169 Цілей сталого розвитку було виділено вісім показників із явним посиленням на міграцію, зокрема:

1) ліквідація всіх форм насильства щодо жінок і дітей у державній та приватній сферах, у тому числі торгівлі людьми, сексуальної та інших видів експлуатації;

2) розширення кількості стипендій, доступних країнам, що розвиваються, для здобуття вищої освіти, зокрема професійного навчання,

та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, технічних, інженерних і наукових програм;

3) упровадження негайних та ефективних заходів для викоринення примусової праці, припинення сучасного рабства й торгівлі людьми, забезпечення заборони та ліквідація найгірших форм дитячої праці, зокрема вербування й використання дітей-солдатів, а також припинення дитячої праці в усіх її формах (до 2025 року);

4) захист трудових прав та сприяння безпечному робочому середовищу для всіх працівників, у тому числі трудових мігрантів, зокрема жінок-мігрантів, і тих, хто працює на нестабільній роботі;

5) сприяння впорядкованій, безпечній, регулярній та відповідальній міграції і мобільності людей, зокрема через здійснення планової та добре керованої міграційної політики;

6) зменшення до 3% транзакційних витрат на перекази мігрантів та скасування грошових переказів із витратами, що вищі ніж 5% (до 2030 року);

7) припинення жорстокого поводження, експлуатації, торгівлі людьми та всіх форм насильства над дітьми і їх катування;

8) посилення підтримки в розвитку потенціалу для країн, що розвиваються, з метою значного збільшення доступності якісних, своєчасних і достовірних даних незалежно від доходу, статі, віку, раси, етнічної приналежності, статусу мігранта, його стану інвалідності, географічного положення та інших характеристик, що мають значення в національному контексті [3].

Метою розробників стало формування простої та надійної методології, яка дала би значущі результати, водночас відображаючи складні зв'язки між міграцією і розвитком. У процесі досягнення поставлених цілей виникла низка проблем, зокрема:

а) спостерігається невизначеність окремих термінів, наприклад «безпечна міграція», «відповідальна міграція», «добре керована міграційна політика»;

б) запропоновані показники не можуть бути чітко виміряні на національному рівні, що зумовлено складністю отримання реальної інформації моніторингових показників міграційної політики, відсутністю контролю або впливу на питання впровадження окремих заходів міграційної політики, неможливістю оцінити вплив чи ефективність міграції в окремій країні походження, транзиту або призначення.

Натомість було досягнуто домовленості щодо того, що індикатор буде синергією комп-

лексних національних і регіональних моніторингових міграції.

З усвідомленням того, що управління міграцією є складним процесом, який залежить від багатьох факторів, та з метою компенсаційного вирішення зазначених проблем світове співтовариство пропонує державам самостійно визначати елементи, необхідні для управління міграцією, проте з урахуванням таких базових принципів, як дотримання міжнародних стандартів, забезпечення прав мігрантів, співпраця з партнерами для вирішення питань, пов'язаних із міграцією. Принципи являють собою ті засоби, за допомогою яких держави здатні забезпечити виконання вимог належного управління міграцією. Основними індикаторами дотримання принципів має стати покращення соціально-економічного добробуту мігрантів і суспільства загалом, ефективно вирішення проблеми мобільності криз, безпечно, упорядковане, гідне правове регулювання міграційної політики.

На підтримку резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року з метою «забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства й держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина» [2] Президентом України 30 вересня 2019 року було підписано Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», який визначив ЦСР «орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів із метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України» [7]. З використанням широкого кола інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів було розроблено національну систему ЦСР: 17 Цілей сталого розвитку України, 86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу.

ЦСР визначають міграцію як ключове питання, яке є важливим для багатьох сфер та значною мірою впливає на сталий розвиток. Мобільні групи населення незалежно від того, чи є вони внутрішніми, транскордонними або переміщеними, становлять головну цільову аудиторію для досягнення ЦСР [11]. Сама міграція загалом і мігранти зокрема є компонентом багатьох цілей, проте Міжнародна організація з міграції визначила як пріоритетні для України такі цілі:

- Ціль 1. Подолання бідності.
- Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя.
- Ціль 4. Якісна освіта.
- Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання.
- Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура.
- Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад.

Подолання бідності (Ціль 1) у всіх формах залишається однією з найбільших проблем, що стоять перед людством. Цей процес передбачає увагу до найбільш вразливих прошарків населення, якими є мігранти, а також розширення доступу до базових ресурсів і послуг, надання підтримки громадам, які постраждали в результаті конфліктів і катастроф, що викликані кліматичними змінами (це основні причини міграцій у світі). З позиції впливу міграції на економічний рівень життя населення України висновки неоднозначні: з одного боку, надходження грошових переказів призводить до збільшення ПДВ, акцизів і митних надходжень, а з іншого – скорочення пропозиції робочої сили зменшує надходження від податків на працю та соціальне забезпечення. Політичними рекомендаціями для української влади щодо врегулювання цього питання можуть бути такі заходи:

- започаткування системи заохочень і стимулів для мігрантів, особливо кваліфікованих, для інвестування у свою країну та повернення до неї;
- створення більш привабливого бізнес-середовища шляхом формування безпечного фінансового та правового поля;
- ефективне використання робочої сили, що залишається у країні, через стимулювання працевлаштування та гідної оплати праці;
- покращення соціальних аспектів української міграції через забезпечення високого рівня соціального забезпечення мігрантів.

Міцне здоров'я та благополуччя (Ціль 3) є необхідною умовою для трудового мігранта, адже лише людина з гарним здоров'ям здатна успішно дістатися пункту призначення та в повному обсязі реалізувати власний інтелектуальний, культурний, людський і фінансовий потенціал, сприяючи при цьому як власному соціальному й економічному розвитку, так і розвитку країни призначення [11]. Завданням у реалізації цієї цілі для української влади є забезпечення загального охоплення якісними медичними послугами, надання доступу до безпечних і доступних лікарських засобів та вакцин. Невід'ємною частиною цього про-

цесу є підтримка наукових досліджень і розробок, особливо з огляду на загострення цієї проблеми через COVID-19. Необхідність проведення медичного обстеження зумовлена тим, що переїзд не повинен ставити під загрозу здоров'я мігрантів та становити ризик для громадського здоров'я під час подорожі або після прибуття до пункту призначення.

Досягнення *всебічної якісної освіти* (Ціль 4) підтверджує думку про те, що освіта є одним із найпотужніших і перевірених часом засобів сталого розвитку, що передбачає отримання безкоштовної початкової та середньої освіти. Вона також спрямована на забезпечення рівноправного доступу до недорогого професійного навчання, ліквідацію гендерних і матеріальних розбіжностей, забезпечення загального доступу до якісної вищої освіти. Здобуття освіти в Україні створює нові можливості для отримання доходів, розширює можливості працевлаштування та самозайнятості, а отже, допоможе трудовому мігрантові стати економічно незалежним як у країні його походження, так і в будь-якому пункті транзиту.

Гідна праця та економічне зростання (Ціль 8) передбачає повсюдне сприяння підвищенню рівня продуктивності та використанню технологічних інновацій. Важливою передумовою реалізації цієї цілі є стимулювання підприємництва та створення робочих місць, а також ефективні заходи задля викоринення примусової праці, рабства й торгівлі людьми [12]. Відповідно до цих завдань особливого значення набуває процес забезпечення повної і продуктивної зайнятості, гідної праці та економічного зростання. Реалізації визначених завдань сприятиме можливість отримання мікропозик для малих підприємств, проведення досліджень щодо трудової міграції та грошових переказів із-за кордону, надання експертної оцінки міграційного законодавства України з боку міжнародних організацій, а також запровадження системи укладення двосторонніх угод між Україною та основними країнами призначення трудових мігрантів.

Головними факторами економічного зростання й розвитку є *інвестиції у промисловість, інновації та інфраструктуру* (Ціль 9), що тісно взаємопов'язані зі *сталим розвитком міст і громад* (Ціль 11). Процеси урбанізації набирають більш глобальних масштабів, уже більше половини населення світу живе в містах, тому дедалі важливішими стають питання громадського транспорту, поновлюваних джерел енергії, розвитку нових галузей промисловості,

інформаційних і комунікаційних технологій. Технологічний прогрес також має вагомe значення для знаходження оптимальних рішень для економічних та екологічних проблем, зокрема: створення нових робочих місць, забезпечення розроблення й реалізації стратегій місцевого розвитку, що спрямовані на економічне зростання, розвиток туризму, місцевої культури. У цьому напрямі найкращими кроками уряду України будуть такі заходи:

- модернізація економіки;
- покращення транспортних зв'язків, особливо в сільській місцевості;
- збільшення науково-дослідного потенціалу;
- підтримка малого й середнього бізнесу;
- мікрокредитування для жінок-підприємців;
- підтримка ІТ-сектору;
- підтримка високотехнологічних стартапів;
- підтримка молодіжних бізнес-проектів;
- надання субсидій;
- адаптація інфраструктури та транспорту для осіб з обмеженими можливостями.

Створення комфортного соціально-економічного середовища в українських громадах може стати як привабливим фактором для зовнішніх мігрантів, так і додатковим стимулом для повернення українців, які з різних причин виїхали за кордон. Соціальна інтеграція мігрантів у містобудування є ключовим завданням для створення стійких міст у всьому світі.

Акцентуємо на тому, що кожна Ціль сталого розвитку дотична до міграції та включає людську мобільність як основний свій показник. Наприклад, пом'якшення наслідків зміни клімату (Ціль 13) не встановлює явний зв'язок між країнами, що найбільш вразливі до зміни клімату, та збільшенням міграційних потоків, а отже, недооцінює можливості захистити чи визнати адаптаційну роль, яку відіграє мобільне населення. Понад 25 мільйонів людей на рік вимушені переселятися всередині країни або за кордон через стихійні лиха. Мимовільна та вимушена міграція (не в останню чергу через зміну клімату) є порушенням прав і, ймовірно, матиме значні згубні наслідки для здоров'я.

Водночас Цілі сталого розвитку можуть і повинні бути доповнені, адже виникає необхідність реагування на виклики, пов'язані з подоланням наслідків COVID-19. Ми також переконані, що проблема міграції має стати окремою ціллю сталого розвитку, особливо в умовах нових пандемічних загроз. Тому пропонуємо додати *Ціль «Урегульована міграція»*, що матиме таке обґрунтування:

У міру поглиблення процесів глобалізації міграція та переміщення відбуваються в більш широких і довгострокових діапазонах, набувають світового масштабу та провокують виклики й загрози національній безпеці, стабільності політичних систем, мають політичний та економічний контекст. За даними Міжнародної організації з міграції, кількість міжнародних мігрантів зростає з 84 млн у 1970 році до 281 млн у 2020 році, причому у 2019 році їх кількість становила 272 млн осіб.

Окремим періодом в історії як європейської, так і міжнародної міграції став спалах епідемії COVID-19, що принципово змінила спосіб управління людською мобільністю. Більшість країн вдаються до інструментів управління міграцією (наприклад, закриття кордонів, обмеження подорожей та заборони на притулок) спочатку з надією утримати COVID-19 від поширення до своїх країн, а згодом як частину більш широкого набору обмежень щодо мобільності поширення.

Цілі сталого розвитку спрямовані на формування впорядкованої, безпечної, законної та відповідальної міграції, а також на пошук спільно зі світовим співтовариством довготермінових рішень для створення міжнародних механізмів регулювання міграційних процесів та адаптації національних законодавств до світових стандартів.

Варто зазначити, що розроблення політики втручання у сфері дотримання вимог концепції сталого розвитку насамперед має узгоджуватися з особистим вибором трудових мігрантів і їхніх сімей, а також із загальними пріоритетами політики у сприянні сталому розвитку в Україні шляхом виходу за межі економічних моделей, залежних від грошових переказів і споживачів, та переходу до моделі, орієнтованої на інвестиції, підтримку ефективної трудової міграції, забезпечення захисту прав трудових мігрантів, створення сприятливих умов для сталого повернення й реінтеграції.

Висновки. Загалом у межах ЦСР міграція розглядається як невід'ємна частина соціальної трансформації, яка відбувається паралельно та в поєднанні з іншими суспільними тенденціями, що стали фокусом для формування Цілей сталого розвитку. У межах ЦСР міграція визнається «багатовимірною реальністю», яка має вагомe значення для розвитку країн походження, транзиту та призначення, а мігранти можуть зробити «позитивний внесок» в інклюзивне зростання окремих регіонів [1].

На наше переконання, міграція може сприяти позитивним результатам у багатьох сферах сталого розвитку, зокрема щодо готовності до стихійних лих, здоров'я та харчування, безпечних і стійких міст, а вичерпний набір цілей та показників дасть кращі можливості для вирішення нагальних проблем соціальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Migration transforms the conditions for the achievement of the Sustainable Development Goals. URL: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(19\)30213-X](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(19)30213-X).
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.
3. Development, validation and testing of a methodology for SDG indicator 10.7.2 on migration policies / Department of Economics and Social Affairs, Population Division and International Organization for Migration of United Nations. 2019. URL: <https://www.un.org/en/development/desa/population/index.asp>.
4. Біль М.М. Концептуальні підходи формування соціальних кластерів як необхідної умови сталого розвитку територіальних міграційних систем. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3. С. 225–234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2013_3_25.
5. Грінько І.М. Відповідність міграційної політики України сучасним вимогам та забезпечення її сталого розвитку. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2015_12_8.
6. Онищук Ю.В., Зубар І.В. Закордонна міграція трудових ресурсів як перешкода сталому економічному розвитку України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 37–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_5_5.
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
8. Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України : збірник матеріалів науково-практичної конференції, м. Київ, 19 грудня 2019 р. / упор. О.А. Малиновська. Київ : НІСД, 2019. 108 с.
9. Устименко В.А., Гудіма Т.С. Міграція, монетарна політика та сталий розвиток: господарсько-правовий вимір. *Право України*. 2019. № 8. С. 31–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_8_5.
10. Фесенко А.М., Чорна В.О. Міграційні наміри української освіченої молоді як фактор руйнування трудового потенціалу та перешкода сталому суспільно-економічному розвитку країни. *Evropský politický a právní diskurz*. 2016. Sv. 3. Vyd. 6. S. 189–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2016_3_6_28.
11. Цілі сталого розвитку та міграція в Україні. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/sdgs-ukrainian-context_ukr.pdf.
12. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь – 2017. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-06/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

Роговенко О.В. ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Мобільність робочої сили перетинає економічну, соціальну й демографічну сфери, унаслідок чого створює потребу в гармонізації концепцій, що лежать в основі її аналізу. Економічні труднощі та геополітичні кризи, що призводять до відсутності гідних умов праці, а також спалах COVID-19, який принципово змінив спосіб управління людською мобільністю, призводять до зростання міграційних рухів і їх різноманітності. У вересні 2015 року в межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку відбувся Саміт Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку. Його підсумком стало ухвалення документа «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», який визнає міграцію важливим аспектом світового розвитку та закликає уряди сприяти впорядкованості, безпеці, регулярності та відповідальності міграції і мобільності людей, у тому числі шляхом упровадження запланованої та добре керованої міграційної політики, а також захищати трудові права та сприяти безпеці й надійності робочого середовища для всіх працівників, зокрема трудових мігрантів. Цілі сталого розвитку спрямовані на формування впорядкованої, безпечної, законної і відповідальної міграції, а також на пошук спільно зі світовим співтовариством довготермінових рішень для створення міжнародних механізмів регулювання міграційних процесів та адаптації національних законодавств до світових стандартів.

Метою статті є дослідження соціально-правового аспекту трудової міграції в Україні в розрізі Цілей сталого розвитку. Включення міграції до Порядку денного для сталого розвитку на період до 2030 року дає можливість оцінити вплив міграції на зазначений фокус питань та краще зрозуміти, як розвиток може вплинути на міграцію і мігрантів.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, мігрант, світові міграційні процеси, Цілі сталого розвитку.

Rohovenko O.V. SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AND LABOR MIGRATION IN UKRAINE: SOCIO-LEGAL ASPECT

Labor mobility intersects the economic, social and demographic spheres, creating a need to harmonize the concepts underlying its analysis. Economic difficulties and geopolitical crises that lead to a lack

of decent working conditions, the outbreak of COVID-19, which has fundamentally changed the way human mobility is managed, leads to the growth and diversity of migration movements. In September 2015, the United Nations Sustainable Development Summit was held in New York as part of the 70th session of the General Assembly of the United Nations. The result was the adoption of the document “Transforming Our World: A Sustainable Development Agenda 2030”, which recognizes migration as an important aspect of global development, calling on governments to promote order, security, regularity and accountability of migration and mobility, including through planned and well-managed migration policy and to protect labor rights and promote a safe and secure working environment for all workers, including migrant workers. The goals of sustainable development are aimed at the formation of orderly, safe, legal and responsible migration, as well as the search, together with the world community, for long-term solutions to create international mechanisms for regulating migration processes and adapting national legislation to international standards.

The aim of the article is to study the socio-legal aspect of labor migration in Ukraine in terms of Sustainable Development Goals. Including migration in the 2030 Agenda for Sustainable Development provides an opportunity to assess the impact of migration on this focus and to understand better how development can affect migration and migrants.

Key words: migration, labor migration, migrant, global migration processes, Sustainable Development Goals.